

- J. M. Blaut, *Sömürgeciliğin Dünya Modeli Coğrafi Yayılmacılık ve Avrupamerkezci Tarihi*, Çev. Serbun Behçet, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2012, 351 s.
Değerlendiren: Arda Deniz*

Şüphesiz ki "tarih+insan+teknik+coğrafya" gibi üretici güçlerin ve bunların doğmasında ana unsur teşkil eden sömürgecilik, emperyalizm ve kapitalizm gibi kavramların ancak dördü birden göz önünde tutulurlarsa yeteri kadar izah edici olacaktır. Sömürgecilik ve emperyalizm, genel manada çoğu kez birbirine karıştırılmakta yahut da aynı kavramlar olarak gösterilmektedir. Bunları kısmen de olsa buradan birer cümle ile açıklamakta fayda olacağı kanaatiyle kitabın değerlendirme sürecine başlamak istiyorum.

Emperyalizm, Fransızca "imperialisme" kelimesinden geçme bir kavram olup bir devletin, diğer devletler aleyhine genişlemesi, onları siyasal ve ekonomik egemenliği altına almasına dayanan yayılcı politikalar izlemesi, bu denklemde bir "dünya siyaseti gütmeye" manasına gelmektedir. Kelime anlamı olarak ise diktatörlük gücü, merkezî hükümet, keyfi yönetim metotları ve bir nevi işletmeciler rol modeli anlamlarına gelmektedir. Bu kullanımların dışında ise özellikle Fransa'da 1830'larda Napolyon (I. Napolyon Bonapart) imparatorluğuna (1804-1815) hayranlık duyanları nitelemek için, 1848'den sonra ise III. Napolyon'un (1852-1870) basiretsizlikle geçen yönetimini ifade etmek için kullanılmıştır. Emperyalizm kavramının kullanımı, 1870'lerde daha ziyade İngiltere'de yaygınlaşmıştır (Bağçe, 2003, s. 63).

Sömürgecilik, müstemlekecilik veya kolonyalizm ise genellikle bir devletin başka ulusları, devletleri, toplulukları, siyasal ve ekonomik egemenliği altına alarak yayılması veya yayılma istemidir (Armaoğlu, 2010, s. 79).

Kapitalizm, özel mülkiyetin, üretim araçlarının büyük bölümüne sahip olduğu ve işlettiği; yatırım, gelir dağılımı, üretim, mal ve hizmet fiyatlarının, arz ve talebin birbirleriyle bulunduğu piyasa ekonomisi tarafından belirlendiği sosyal ve ekonomik tabanlı sistemdir. Tabii ki bu kapitalizm kavramının 19. yüzyılda ortaya çıkışı ve gelişimi, genellikle terminolojik olarak İngilizcede 19. yüzyılın başlarında belirmiş olup ve hemen aynı dönemlerde Fransızca ve Almancada da kullanılmaya başlanmıştır. Kapitalist kelimesi ise ilk kez çok daha erken dönemlerde, 1792'lerde Arthur Young tarafından "Traveles In France" isimli dergide yayımlanan bir makalesinde (burjuvasist, yani sermaye biriktiren seçkinler) "paralı adamlar" anlamında kullanılmıştı.

Öncelikle "Sömürgeciliğin Dünya Modeli yahut Coğrafi Yayılmacılık ve Avrupamerkezci Tarih" adlı kitabın yazarı olan J. M. Blaut, eserini, kitabın tamamı bazında 1492 Öncesi ve 1492 Sonrası olmak üzere iki ana bölüme ayırarak izah etmeye çalışmaktadır.

* Yüksek Lisans Öğrencisi, Kırklareli Üniversitesi, Tarih Ana Bilim Dalı.

Nitekim kitap ise dört ana kısımdan oluşmuş ve anlatılmak istenenler çok güzel bir şekilde açıklanmaya çalışılmıştır. Nitekim yazarın verdiği dipnotlar, konuların anlaşılmasını kolaylaştırmış, esere muazzam bir katkı sağlamıştır.

Yazar, birinci bölümde, özellikle “*Avrupamerkezci Anlayış ile Avrupamerkezci Yayılmacılık*” üzerinde durmuştur. Tabii ki bu anlayışın hem tarihsel hem de coğrafi olduğu kaçınılmazdır. Avrupamerkezci yayılmacılık dünya genelinde kültürel süreçlerin yönelim biçimlerini açıklamaya çalışan bir kuramdır. Avrupa’dan Avrupa dışına doğru; doğal, normal, mantıksal ve ahlaki akışını açıklamaktadır. *Sömürgeciliğin*, Avrupa modernizasyonundaki yeri çok önemlidir. Afrikalılar, Asyalılar ve Amerikalılar için sömürgecilik, yağma ve kültürel bir yıkım değil, Avrupa medeniyetinin yayılma yoluyla, yani modernleşme kavramıyla nüfuz etmesi manasını ifade etmektedir.

Blaut, ikinci bölümde, “*Avrupa Mucizesi*” kavramının Eric Jones tarafından 1981’de yayımlanan kitabından sonra tanınmaya ve yayılmaya başladığını açıklamıştır. Avrupa Mucizesi’nin yanlış bir tabirle anıldığını, Avrupa’nın dünyanın diğer uygarlıklarını 1492’den evvel aşamadığını; bunun nedenlerini, tarihsel olgulara bakmanın gerekliliğiyle Orta Çağ (375-1453) boyunca ve öncesinde Avrupa’da gerçekleşen evrim süreçlerinin tarihsel gelişimini, büyüklüğünü ve türlü yönlerinin başka yerlerden farklı olmadığını göstermeye çalışmıştır.

Üçüncü bölümde ise yazar, anlatmaya çalıştığı konuları kısımlara ayırarak maddeler şeklinde anlatmıştır. 1492’den önce Avrupa’nın bazı yerlerinde modernleşme ve kapitalizm yolunda bir ilerleme olduğunu, ardından 1492’den sonraki süreçlerde Avrupalıların Amerika’da elde etmiş oldukları zenginlik ve güç yüzünden dağılmaya başladığını, Avrupa’ya sömürgecilik sonucu önce Amerika’dan daha sonra da Asya ve Afrika’dan gelen yoğun zenginlik akışı ile Avrupa’nın süratle kapitalist bir topluma dönüşmesini ve bunun da temel bir güç olarak nitelendiğini, önermeler doğrultusunda açıklamıştır.

Bu arada yazarın, “*Orta Çağ’dan Manzaralar*” adlı yazısında açıklamaya çalıştığı örnekler de çok iyi birer kanıtlanabilirlik sağlamaktadır. Dönemin atmosferini gayet güzel bir şekilde izah etmiş, âdeta 11. yüzyılda Avrupa’nın, *Haçlı Seferlerine* doğru giden sürecini deyim yerindeyse harikulade netleştirmiştir.

Son bölüm olan dördüncü bölümde ise 1492’den sonraki süreci değerlendirmiştir. Buraya kadar anlatmaya çalışılan, 1492 yılına kadarki süreçte Asya, Afrika ve Avrupa’nın birçok yerinde kapitalizmin ortaya çıkışıdır. Bundan sonraki tarihlerde kapitalizmin hem Avrupa’da hem de yalnızca 200 yıl sonra başarı kazanacağına dair hiçbir nesnellüğün olmadığı olgusudur. Avrupa’da, kapitalizmin yerinde bir deyişle 1492-1688 yılları arasında siyasi bir güç olarak nasıl ortaya çıktığı, sömürgeciliğin ve Avrupa harici dünyanın bu dönemdeki önemi bakımından açıklanmaya çalışılmış; 17. yüzyıldan da Sanayi Devrimi’ne (1750-1830) oradan da 19. yüzyıl başında sömürgeciliğin önemine

ayrıca da Afrika ve Asya'nın az gelişmişliğinin nedenleri üzerinde durulmuştur. Bu arada şu kısas da unutulmamalıdır ki Avrupalıların sömürgelerde üretebildikleri muazzam talep olmasa idi maalesef ki Sanayi Devrimi diye bir şeyin olmayacağı gözlerden kaçmamalıdır. Zira Sanayi Devrimi (1750-1830)'nin ilerlemesi her şeyden evvel bu olgu sayesinde olmuştur.

Sonuç olarak J. M. Blaut'un kaleme almış olduğu "*Sömürgeciliğin Dünya Modeli yahut da Coğrafi Yayılmacılık ve Avrupamerkezci Tarih Anlayışı*" isimli kitabı, iki ana argümandan oluşmaktadır: Birincisi 1492 öncesi, ikincisi ise 1492 sonrası Avrupamerkezci ya da merkezci anlayışının doğruluğu ve yanlışlığı. İkinci, üçüncü ve dördüncü Bölümlerde, özellikle *Avrupamerkezçiliği*'nin doğurduğu "*yayılmacılık*" en önemli parçası olan Avrupa'nın tarihsel geçmişi ve önceliği teorisine nasıl *-Avrupa Mucizesi-* teorisi olarak kabul edildiği ve yazarında bu nasıl çürütmeye çalışıldığı aktarılmaktadır.

Netice itibarıyla bu alan ile ilgilenenler için Blaut'un bu çalışması, bir el kitabı veya bir mukaddime mahiyetindedir. Kitabın gerek muhtevası gerekse alanında okuyucusuna belirgin bir bakış açısı kazandırabilmesi itibarıyla son derece başarılı olduğunu söylememiz mümkündür. Hatta öyle ki birbirinden farklı konuların gayet detaylı anlatımıyla birlikte eserin yalın dili, zengin dipnot ve kaynakçası ele aldığı nitelikli ve derinlikli konuların dikkat içerisinde ve akıcı bir şekilde okunmasına imkân sağlıyor.

Kaynakça

Armaoğlu, F. (2010). *20. yüzyıl siyasi tarihi*. İstanbul: Alkım Yayınları.

Bağçe, H. E. (Mart, 2003). Emperyalizm kuramları ve Amerikan kamu diplomasisi. *İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 28, 63.